

Internationaal Informatiecentrum en Archief voor de Vrouwenbeweging

PETER KEGEL

Het Internationaal Informatiecentrum en Archief voor de Vrouwenbeweging (IIAV) is het Nederlandse expertisecentrum voor informatieverzorging over de positie van vrouwen. Het stelt zich tot taak het 'cultureel erfgoed van vrouwen in heden en verleden' te verzamelen, te beheren en te ontsluiten. Daarbij wil het nadrukkelijk het belang van de bijdrage van vrouwen aan maatschappelijke ontwikkelingen in nationaal en internationaal perspectief uitdragen.

Wie ter gelegenheid van een eerste bezoek naar het IIAV reist en uitstapt op NS-station Amsterdam Muiderpoort, heeft niet direct het idee in de buurt te zijn van een vermaard documentatiecentrum en archief. De Indische buurt ziet er, zeker op een grijze winterdag met veel wind, grijs en dood uit, en geen buschauffeur of reiziger kan me vertellen hoe ik bij het IIAV op het Obiplein kom. Gelukkig biedt de lokale middenstand uitkomst en is een busreis onnodig: het Obiplein bevindt zich op enkele minuten loopafstand van het station. Op de eerste straathoek sla ik rechtsaf en al bijna direct komt de koepel van de Gerardus Majellakerk in zicht, het monumentale gebouw waarin het IIAV samen met enkele andere organisaties en kantoren is gevestigd. De voormalige katholieke kerk, een prachtige combinatie van basiliek en kruiskoepelkerk, kent een wat merkwaardige geschiedenis. Gebouwd naar een ontwerp van architect Jan Stuyt in de periode 1925-1927, bleek al na een paar jaar dat de kerk voor de buurt waarin hij zich bevond veel te groot was. Vanwege de voortschrijdende ontkerkelijking van de jaren zestig en latere stadsvernieuwingsplannen stond het gebouw jarenlang op de nominatie om te worden gesloopt. De uiteindelijk

gevonden sociaal-culturele bestemming, met het IIAV als hoofdhuurder, heeft dat kunnen voorkomen. Het pand maakt nu grote kans te worden aangewezen als Rijksmonument. En dat maakt het tot een passende huisvesting voor het IIAV, dat een minstens zo boeiende geschiedenis kent.

De eigen positie van het IIAV in het informatie- en documentatiewezen komt voor een groot deel voort uit haar ontstaansgeschiedenis. Het instituut werd in 1935 als IAV (Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging) opgericht en was het resultaat van een initiatief van drie vrouwen: historica Johanna Naber, advocate Rosa Manus (die zelf een zeer uitgebreide verzameling bezat en tevens erfgename was van de bibliotheek en het archief van Aletta Jacobs) en de econome Willemijn Posthumus-van der Goot. Uit deze beginperiode van het IAV dateren enkele van de belangrijkste archieven. Behalve het Aletta Jacobs-archief zijn dat onder andere het archief van 'Arbeid adelt' – de vereniging die streed voor de economische onafhankelijkheid van de vrouw – en het archief van de in 1898 gehouden Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid.

Met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog kwam er een vroegtijdig einde aan de eerste bloeiperiode van het instituut. De collectie, die op dat moment 4500 boeken, 150 tijdschriften en 5 meter archieven bevatte, werd door de bezetter in beslag genomen en verscheept naar Duitsland. Na de oorlog kwam slechts een klein deel van het boekenbezit terug, het overige deel van de collectie bleek spoorloos. Pas in 1992 zou een belangrijk gedeelte van het oude archief-

materiaal worden getraceerd in Moskou. Inmiddels is dit materiaal op microfilm gezet en zijn de films weer voor onderzoek beschikbaar. Helaas is het, ondanks vele pogingen daartoe, nog niet gelukt de originele archieven terug te krijgen.

Na de oorlog volgt een rustige periode voor het IAV. Inmiddels ondergebracht bij het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), begint men wel voorzichtig met de wederopbouw van de collectie, maar verder leidt het instituut een sluimerend bestaan. Daaraan komt een einde met de nieuwe emancipatiegolven de opmars van de vrouwenbeweging vanaf de late jaren zestig. Er ontstaat een grote interesse voor het verleden van de vrouwenbeweging; bovendien leidt de stortvloed aan nieuwe periodieken en andere publicaties tot een veel grotere noodzaak tot documentatie. In de jaren zeventig wordt aan die behoefte voldaan door een groeiend aantal vrijwilligers. In 1981 vertrekt het IAV naar een ruimere behuizing aan de Keizersgracht. Vanaf dat jaar ontvangt het IAV ook financiële steun van de overheid, waardoor opnieuw een groei van de collectie en een betere dienstverlening mogelijk worden. In 1988 fuseert het IAV met het feministisch tijdschrift *Lover* en het Informatie- en documentatiecentrum voor de Vrouwenbeweging (IDC), twee verwante organisaties met wie de behuizing aan de Keizersgracht wordt gedeeld. De geïntegreerde organisatie gaat verder als IIAV en verhuist begin jaren negentig naar de huidige locatie aan het Obiplein.

De vanouds belangrijke boeken- en tijdschriftencollectie vormt nog steeds de basis van waaruit het IIAV opereert. Het huidige collectioneringsbeleid richt zich vooral op informatie met betrekking tot de positie van zwarte, migranten- en vluchtelingenvrouwen (de zogenaamde 'zmv'-literatuur) en op materiaal over de ontwikkeling van vrouwenstudies. Daarnaast verzamelt het IIAV biografische dossiers, dagboeken, briefwisselingen en andere autobiografische documenten, foto's en affiches. Ook als archief blijft het IIAV van groot belang: momenteel herbergt het insti-

tuut zo'n 350 verschillende instellings- en persoonsarchieven.

Naast de collectioneringswerkzaamheden is er in steeds sterkere mate aandacht voor het internationaliseren van de activiteiten, hetgeen vooral tot uiting komt in de projectmatige werkzaamheden van het IIAV. Het belangrijkste recente resultaat van deze inspanningen is zonder twijfel de in augustus 1998 gehouden Know How Conference, geconcentreerd rond het thema van de vrouweninformatieverzorging. Als direct product van de conferentie ontstond bovendien de database *Mapping the World*, die een overzicht geeft van vrouweninformatievoorzieningen in de wereld. In de toekomst wordt dit bestand verder uitgebreid en uiteindelijk moeten daarin meer dan duizend instellingen worden ondergebracht. Het internationale karakter van het IIAV blijkt bovendien uit de *European Women's Thesaurus*, een op de Europese context toegespitste trefwoordenlijst voor gebruik in vrouweninformatiecentra, die berust op de eerder door het IIAV vervaardigde *Vrouwen Thesaurus*. De (Engelstalige) trefwoorden uit de thesaurus worden tevens gebruikt bij de via Internet beschikbare catalogus van het IIAV.

Wie de webpagina's van het IIAV (www.iiav.nl) bezoekt, krijgt een goed overzicht van de nieuwe vormen van informatieverzorging die het IIAV biedt. Zo zijn naast de *www-catalogus* ook bestanden als het hierboven beschreven *Mapping the World*, de *Databank Onderzoek Vrouwenstudies (DOV)* en de *Databank Vrouwenarchieven (DAVA)* elektronisch raadpleegbaar.

Het IIAV beschikt over een zeer uitgebreide en gevarieerde tijdschriftenverzameling. Oude en nieuwe periodieken, obscure en officiële, Nederlandse en internationale, prachtig vormgegeven of zo goedkoop mogelijk geproduceerde, van alle soorten tijdschriften bezit het IIAV exemplaren, die uiteraard allemaal betrekking hebben op de vrouwenbeweging. Eind jaren tachtig werden alle niet-Engelstalige tijdschriften tot 1940 op microfilm gezet, waarmee de basis werd gelegd voor een goede conservering en ont-

sluiting van de collectie. Dit project kreeg in 1992 een vervolg met de door IIAV-medewerkster Claar Willems-Bierlaagh vervaardigde publicatie *Nederlandse vrouwen-tijdschriften 1800-1945; bibliografische lijst*. De bibliografie bevat uitgebreide beschrijvingen van 223 vrouwentijdschriften die werden aangetroffen in de collecties van IISG, UVA en (vooral) IIAV en geeft belangrijke informatie, zoals verwijzingen naar eventuele titel- of ondertitelwijzigingen, vermeldingen van redacties, gegevens over verschijningsfrequentie, en drukker. Aan de tijdschriften zijn trefwoorden toegekend en veel gegevens zijn makkelijk terug te vinden via de toegevoegde persoonsindex en index op organisaties. Naast de systematische beschrijving van deze tijdschriften geeft het boek ook een globale inventarisatie van meer dan 200 andere Nederlandstalige vrouwen-

tijdschriften, die zich – op enkele onvindbare titels na – bevinden in enkele grote bibliotheken en documentatiecentra. Daarmee is de bibliografie zowel een prachtig naslagwerk voor de tijdschriftonderzoeker als een onmisbaar onderzoeksinstrument voor iedereen die zich ook maar enigszins met vrouwengeschiedenis bezighoudt. Wie de bundel doorbladert op binnen het IIAV aanwezige titels komt meer of minder tot de verbeelding sprekende bladen tegen als *Christelijk Vrouwenleven*; *De Hollandsche Lelie*, *Weekblad voor Jonge Dames*; *De Huisvrouw in Indië*; *In en om de Keuken*; *De Padvindster*, officieel *Orgaan van het Nederlandsche Padvindstersgilde*; of een vroeg-negentiende-eeuws tijdschrift met de lange titel *Pénélope: Of maandwerk aan het vrouwelijk geslacht toegewijd*. Bevattende: *De beschrijving en afbeelding van allerhande soorten van vrouwelijke handwerken, benevens enige*

lektuur, over onderwerpen uit den vrouwelijken kring. Intrigerend is ook het *Maandblad der Vereeniging voor Verbetering van Vrouwenkleeding*, dat vanaf 1899 verscheen. Het aprilnummer van 1903 heeft een prachtig omslag van R.W.P. de Vries, die eerder enkele boekbanden voor werk van Louis Couperus ontwierp. Van de beschreven tijdschriften zijn niet altijd alle nummers of jaargangen aanwezig. Hopelijk kunnen dergelijke lacunes ooit in een vervolgproject – samen met een bibliografische beschrijving van vrouwen-tijdschriften uit andere Nederlandse bibliotheken – worden aangevuld. Van zo'n project maakt Willems wel melding in haar verantwoording, maar tot op heden is dat niet gerealiseerd.

De geschiedenis van de eerste feministische golf (eind negentiende eeuw) is bij het IAV goed vertegenwoordigd met tijdschriften als *Onze roeping* (gedeeltelijk aanwezig), *Belang en recht* en *Evolutie*. *Evolutie*, weekblad voor de vrouw, dat vanaf 1893 tot 1925 zou verschijnen, was het tijdschrift van Wilhelmina Drucker en haar Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht en de Vrije Vrouwenvereniging. Enkele lezeressen van dit vermaarde tijdschrift verrichtten pionierswerk op het gebied van het systematisch toegankelijk maken van de vrouwengeschiedenis door al in 1923 een 'register op den inhoud der eerste 20 jaargangen 1893-1913' samen te stellen. 'Als hoofdbron voor de kennis van de geschiedenis der vrouwenbeweging in Nederland is zeker te noemen de inhoud onzer verschillende vrouwenbladen', zo schrijven de samenstellers in de inleiding bij dit register, opgedragen aan Wilhelmina Drucker en 'mede-arbeidster' Theodora Haver, waarmee zij al vroeg het belang van tijdschriften als bron voor historisch onderzoek erkennen. Overigens blijkt uit de verantwoording voortgaand aan het register, dat de onderneming vooral ook een praktische aanleiding had, daar een inhoudsopgave bij de afzonderlijke jaren ontbrak. Diezelfde inleiding geeft ook een beschrijving van de ontstaans-geschiedenis en ontwikkeling van het tijdschrift, waarbij nog eens expliciet vermeld wordt dat *Evolutie* van meet af aan tot doel had de 'maatschappelijke misstanden [te]

verbeteren en vooral die, waaronder vrouwen gebukt gingen'. Redactionele en financiële problemen, waar ook dit tijdschrift mee te maken kreeg, blijven niet onbesproken.

Een ander belangrijk tijdschrift uit deze periode is *Vrouwenarbeid*, dat tijdens De Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid, van juli tot september 1898, drie maal per week verscheen. Wie *Vrouwenarbeid*, waarvan de oplage tijdens de duur van de tentoonstelling steeg van 80 naar 2000 exemplaren, doorbladert, kan een goede indruk krijgen van de groots opgezette tentoonstelling, die destijds 90.000 bezoekers trok: zo werden de programma-overzichten van de twaalf congressen vermeld, actuele discussies, bijvoorbeeld over de aard van door vrouwen te verrichten werk, gedetailleerd beschreven en kwamen ook praktische zaken met betrekking tot de voorbereiding van de tentoonstelling aan de orde. Tevens was er plaats ingeruimd voor reacties van bezoekers van de tentoonstelling.

Uit de jaren dertig dateert het *Bulletin van de Vrouwen Electriciteits-Vereeniging*. Dit tijdschrift geeft, ook vanwege de daarin opgenomen advertenties, veel informatie over de verspreiding van allerlei nieuwerwetse elektrische apparaten binnen de huishouding. De Vereniging, gemodelleerd naar Engels voorbeeld, begeleidde de Nederlandse huishoudens – huisvrouwen – op weg naar de moderne tijd: zij gaf lichtadvies, verzorgde cursussen lampenkappen maken en leerde hoe te koken op elektrische fornuizen. Met dit alles stond de Vrouwen Electriciteits-Vereeniging een nobel doel voor ogen: door elektrische apparaten in huis te gebruiken zou minder tijd nodig zijn voor het huishouden, waardoor tijd overbleef voor de niet-materiële zorg voor het gezin en de eigen ontwikkeling.

Een van de charmes van het tijdschrift-onderzoek is gelegen in het onverwachte materiaal dat soms uit de tijdschriften opduikt. Zo is het, in het licht van het meer en minder recente optreden van onze vorstin, gemakkelijk om in het toenmalige IAV-blad *Endeavour: Information about Women in the Netherlands* te vernemen hoe een piepjonge prinses Beatrix – de aflevering is van november 1961 – oog heeft voor de morele proble-

men van de natie. Beatrix verzet zich, in een toespraak voor studenten, tegen een te materialistische tijdsgeest: in een tijd waarin Europa letterlijk in tweeën is verdeeld, maar die tegelijkertijd talloze uitdagingen biedt, noemt zij passiviteit een misdaad voor de jonge intellectuelen. Zij roept hen op tot dadendrang en verantwoordelijkheid:

I'm convinced that the deed which is capable of stirring this stagnant pool of absistence and acquiescence must come from the young intellectuals. They must keep their eyes wide open to the world in which they live; they must judge it frankly and freely, independently, indeed boisterously; they must not undergo this world, they must experience it. With a full knowledge of the facts they must inspire, organise, inform and animate the thousands of younger people around them who would otherwise get lost. This, then, is our responsibility towards Europe; towards the world.

Met dit laatste voorbeeld zijn we inmiddels aangekomen bij de naoorlogse tijdschriften van het IIAV. Voor een compleet beeld van de rijkdom die het IIAV op dit gebied biedt, is het aan te raden zelf het IIAV te bezoeken, of tenminste de via Internet toegankelijke catalogus op tijdschrifttitel en/of -onderwerp te doorzoeken. Ik volsta hier met twee vrij willekeurige voorbeelden, die de omvang en variatie van het tijdschriftenaanbod kunnen illustreren. Als eerste de grote verzameling officiële en veel minder officiële tijdschriften die getuigen van de geschiedenis van de tweede feministische golf, vanaf het eind van de jaren zestig. Uiteraard behoren *Evolutie: dwars blad van Dolle Mina* en *Dolleminblad: intern maandblad van Dolle Mina* tot het bezit; wie via de alfabetisch geordende open opstelling of met behulp van de catalogus (thesaurustermen) gaat zoeken vindt een wel heel bonte verscheidenheid aan tijdschriften die op een of andere wijze te relateren zijn aan de tweede feministische golf. Wat te denken van de uitgave van het Vrouwenhuis Mechelen, 't Klapgat, waarvan het eerste nummer verscheen in 1978 en waarvan het IIAV nagenoeg alle nummers tot

APRIL 1946 No. 4

BULLETIN

NEDERLANDSCHE
VROUWEN
ELECTRICITEITS
VEREENIGING

op heden bezit. Andere voorbeelden uit het Nederlandse taalgebied zijn *Confetti: Regionale vrouwenkrant voor 't Gooi* (1982-1989), *Mooswief: vrouwenkrant Maastricht* (1978-1990), en *Koren en kaff/Vrouwenhuis Roeselare* (1982-heden). En ook in internationaal perspectief is het aanbod hier buitengewoon groot, variërend van het Oostenrijkse *Auf: eine Frauenzeitschrift* (1974-1997) tot *Japanese Women* (Research institute of women's problems; 1961-1964; 1970-heden), of van het Amerikaanse *Off Our Backs: a women's news journal* (1971-heden) via *Paris Féministe: bulletin d'informations et de liaison de la Maison des Femmes de Paris* (1985-1996) tot *Scarlet Woman* (The Sydney Scarlet Women Collective; 1975-heden). Niet zelden fungeerden dergelijke internationale tijdschriften als voorbeeld voor Nederlandse initiatieven; in de IIAV-collectie vindt men dit mooie vergelijkingsmateriaal (praktisch) naast elkaar.

Het tweede voorbeeld is alleen al bij wijze van contrast aardig. Onder de thesaurusterm 'plattelandsvrouwen' verschijnen direct titels als *De Plattelandsvrouw: maandblad van de Nederlandse bond van Boerinnen en andere Plattelandsvrouwen* (1990-heden), *Ons*

plattellandsleven: maandblad van de C.P.B. (Christelijke Plattelandsvrouwen Bond) (jg. 12, 1962- heden) en *Te hooi en te gras* (1976-heden), een uitgave van de Vereniging van Katholieke Land- en Tuinbouwwrouwen. Door aanvullende zoekopdrachten (op titel en trefwoord) of door te browsen in de collectie is dit eerste lijstje eenvoudig uit te breiden met tal van andere nationale en internationale relevante voorbeelden.

De tijdschriften van na 1945 zijn in ieder geval via de catalogus op titelniveau beschreven, en daarnaast gedeeltelijk ontsloten met behulp van de vrouwenthesaurus-terminen. Het tijdschriftenmateriaal wordt niet uitgeleend, maar is altijd ter plekke raadpleegbaar. Oudere tijdschriften op microfilm kunnen met een readerprinter worden bestudeerd. Dat het IIAV speciale aandacht besteed aan de conservering van het materiaal mag ook blijken uit het feit dat vooral de oude tijdschriften nog maar nauwelijks worden ingebonden, maar los (en compleet!) worden bewaard in zuurvrije dozen. De laatste jaren zijn bovendien meer dan 800 bijzondere tijdschriftafleveringen gerestaureerd.

Het IIAV bezit meer dan 2500 afgesloten tijdschriften en abonnementen op 265 Nederlandse en 237 buitenlandse periodieken. Door de omvang van de collectie, de diversiteit van de soorten bronnen en de van oudsher nationale en internationale oriëntatie van het instituut, neemt het IIAV in de Nederlandse bibliotheek- en archiefwereld een unieke plaats in. En zodra, bij de wandeling vanaf het Muiderpoortstation, de koepel van de Gerardus Majellakerk in zicht komt, weet de onderzoeker dat al dat moois heel dichtbij is.

Dit artikel is gedeeltelijk gebaseerd op een gesprek met Claar Willems-Bierlaagh, die ik hierbij hartelijk dank voor haar medewerking.

LITERATUURLIJST:

- Ineke Jungschleger, *De vergeelde blauwkous*: 50 jaar internationaal archief voor de vrouwenbeweging. Amsterdam, IAV, 1985.
- IIAV, jaarverslag 1997
- Claar Willems Bierlaagh, *Nederlandse vrouwen-tijdschriften 1800 – 1945; bibliografische lijst*. Amsterdam, IAV, 1992.
- Marije Wilmink en Marlise Mensink, 'What is Women's Information? The History and Future of a Longstanding Tradition in Librarianship' in: *Advances in librarianship*, vol. 23 (2000), pp. 189-205.

Informatie over de Gerardus Majellakerk:
<http://www.nvamf.nl/majella.html>

IIAV Internationaal Informatiecentrum en
Archief voor de Vrouwenbeweging
Obiplein 4
1094 RB Amsterdam
T 020-6650820
E info@iiav.nl
<http://www.iiav.nl>

Het Obiplein ligt vlakbij het
Muiderpoortstation en is tevens bereikbaar
met tram 3, 6, 10, 14 en bus 15 en 22.

OPENINGSTIJDEN:

maandag: 12.00-17.00 uur
dinsdag: 10.00-19.00 uur
woensdag t/m vrijdag:
10.00-17.00 uur

© Afbeeldingen collectie IIAV